

פרק חמישי; דפים ל – לא

נו. א. כיצד עומדים להתפלל?

ב. האם יש מקום לשחוק ולבדיחות-הדעת בעולם הזה?

ג. אלו הלכות תפלה נלמדו בסוגיא מן המקראות?

ד. אלו הלכות דרך ארץ שבין אדם לחברו הוזכרו בסוגיא?

א. שנינו במשנתנו: אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש.

ובברייתא אמרו: אין עומדים להתפלל, לא מתוך עצבות, עצלות, שחוק, שיחה (= ליצנות. רש"י), קלות ראש ודברים בטלים, אלא מתוך שמחה של מצוה, (כגון דברי שבה ותנחומים של תורה, גאולת מצרים או 'תהלה לדוד'. רש"י).

בברייתא אחרת אמרו: אין עומדים להתפלל לא מתוך דין או מתוך דבר הלכה אלא מתוך הלכה פסוקה. וכן נהג רב אשי (רב שימי בר אשי – לגרסת תר"י). ואילו חכמים נהגו כמתניתין. וכן הלכה, לעמוד מתוך כובד ראש ושמחה של מצוה, ולכן נהגו לומר פסוקי דזמרה ו'אשרי' קודם התפלה (תוס').

ב. מסופר על אביי שהיה מבודה מאד. אמר לו רבה רבו (ע' צל"ח): 'בכל עצב יהיה מותר' כתיב! אמר לו: תפלין אני מניח (והן עדות שממשלת קוני ושררתו עלי. עפרש"י). וכדברים הללו אמר ר' זירא לר' ירמיה. ועוד סיפרו שבשעת הלולא היו החכמים מבודחים הרבה, עד שבעל השמחה (מר בריה דרבינא. וכן רב אשי – בחתונת בניהם) הביא כוס יקרה ושברה בפניהם ונעצבו. וכיוצא בזה מסופר על רב המנונא זוטי שכשאמרו לו החכמים לשורר בהילולא של מר בריה דרבינא, אמר להם: 'אוי לנו שאנו מתים, אוי לנו שאנו מתים'. [אמרו לו: מה נענה אחריו? אמר להם: איה תורה איה מצוות שיגנו עלינו]. אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי: אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעולם הזה (אז ימלא שחוק פינו ולשונו רנה – אימתי? בזמן שיאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה). אמרו עליו על ריש לקיש, שמימי לא מלא שחוק פיו בעולם הזה, מאז ששמע זאת מרבי יוחנן רבו.

ג. המתפלל צריך שיכוין את לבו לשמים. אבא שאול אומר: סימן לדבר, תכין לבם – תקשיב אזנך.

לעולם יתפלל אדם בבית שיש בו חלונות (וכוין פתיחן לה בעליתא).

ויתפלל לכיוון ירושלים ולא לכל רוח שירצה (נגד ירושלים).

כתבו הפוסקים שיש לפתוח חלונות לכיוון ירושלים (תר"י בסוף פרקין; רמב"ם תפלה ה,ו; או"ח צ). ואולם לא קבעו חז"ל שיעור לאורה הבאה מאותם חלונות, אם רב אם מעט (עפ"י אחיעזר ח"ג עט,א).

יכול יתפלל כל היום כולו? – כבר מפורש על ידי דניאל וזמנין תלתא ביומא. יכול יהא כוללן בבת אחת? – כבר מפורש על ידי דוד ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה.

כתבו כמה ראשונים שאין להוסיף על שלש התפילות הקבועות אלא אם מחדש בה דבר (עפ"י רה"ג; תוס' ורא"ש). ויש מתירים, כפשט דברי רבי יוחנן 'ולואי יתפלל אדם כל היום כולו' (ערי"ף).

וצריך שיכוין את לבו (וחנה היא מדברת על לבה).
 [ואמר רבי אלעזר: לעולם ימוד אדם את עצמו, אם יכול לכוין – יתפלל. ואם לאו – אל יתפלל. ופרשו התוס' (לד): 'יכול לכוין' – באחת מהן, בברכת אבות].
 יש שגורסים שלפי דעה אחת יכוין לבו באחת היינו בברכת הודאה (עפ"י האגודה קכ). וכן להלכה י"א שצריך לכוין לכל הפחות באבות או במודים (עפ"י ראבי"ה פט; ספר חסידים קנח). וי"א שצריך לכוין בשמים, באבות ובמודים, ואם אינו יכול לכוין בשתיהן, יכוין באבות (עפ"י סמ"ק יא, והובא בב"י. ע"ש).

לא ישמיע קולו בתפלתו, וצריך שיחתוך בשפתיו (רק שפתייה נעות וקולה לא ישמע).
 א. דעת הרמב"ם והרבה פוסקים שמצוה להשמיע לאזניו, ובלבד שלא ישמעוהו אחרים. ויש חולקים (ע' באר שבע סוטה לב עפ"י התוספתא), וכן דעת כמה מקובלים שאפילו לאזנו לא ישמיע. והמשנ"ב הכריע שלכתחילה יש להשמיע לאזנו.
 [ואם נמצא במקום שמתפללים שם אחרים בקול, באופן שאינו יכול לשמוע את עצמו אם לא יגביה קולו, אעפ"י כ' אין להגביה קולו, שכן תקנו להתפלל בלחש כדי שלא לבייש עוברי עבירה. עפ"י חדושי הנצי"ב סוטה לב. ויש לשמוע מדבריו שאם אין שם אחרים והמקום סואן, יש לו להגביה קולו כדי לשמוע את עצמו. וצ"ע].
 ב. הרהר בלבו ללא חיתוך שפתים; המגן-אברהם (קא, א) נסתפק לומר שיצא ידי חובתו [אפילו לפי מה שאנו נוקטים 'הרהור לאו כדיבור' בכל מקום] כיון שהתפילה תלויה בעיקר בכוונת הלב, או שמא צריך דיבור דוקא שהקול מעורר הכוונה. 'וצ"ע'. וכמה פוסקים נקטו שלא יצא (ע"ש בשו"ע הגר"ז; פרי חדש צד סק"ו; באור הלכה סב; כף החיים. ובספר ילקוט יוסף כתב שיתפלל שוב ויכוין שאם אינו צריך תהא תפילתו נדבה). ויש שכתבו שאפילו לדעת הסוברים 'הרהור כדיבור' בתפילה למדו מחנה להצריך דיבור דוקא (ערש"ש ומצפה איתן כא. וע' ישועות יעקב קא, א שחילק בין תפילה עם רבים לתפילה ביחיד).

ויתפלל דברי שבת ואחר כך יבקש צרכיו (לשמע אל הרנה ואל התפלה), אבל אם בא לומר אחר תפלתו אפילו כסדר וידוי של יום הכפורים – אומר.
 במקום אחר (ע"ז ז-ח) נחלקו תנאים מתי שואל אדם צרכיו הפרטיים; רבי אליעזר אומר: קודם התפילה. רבי יהושע אומר יתפלל ואח"כ ישאל צרכיו (כמו שמצינו במשה רבינו). וחכמים אומרים: ב'שומע תפילה'. וכן נקטו להלכה בשם שמואל ורב. וכן אם בא לומר בסוף כל ברכה מענין הברכה – אומר. וכן יכול לומר אחר תפילתו אפילו כסדר יוהכ"פ, כדברי ריב"ל.
 וכתבו אחרונים (ע' פמ"ג ומשנ"ב קיט, א) שאין להוסיף בשאר ברכות אלא בקדש דבר שכבר הוצרך אליו אבל אין לבקש שלא יבוא לידי חולי וכד', אבל ב'שומע תפילה' מוסיף כל בקשה וצורך.

שיכור אסור להתפלל (ויחשבה עלי לשכרה). והעושה כן כאילו עובד עבודה זרה (לפני בת בליעל – יצאו אנשים בני בליעל).

אסור לישוב בד' אמות של תפלה (אני האשה הנצבת עמכה בזה).
 א. כתבו הפוסקים שיש להחמיר אף מלאחריו. [ולפי דעה זו – כתב המאירי – צריך לומר שטעם האיסור

שאלות ותשובות לסיכום מסכת ברכות

הוא שמא יתפלל על צרכיו וחברו שומע ומתבייש. וצ"ב לפי טעם זה מאי שנא ישיבה מעמידה. ושמא 'לישב' היינו לשהות, כמו 'בסוכות תשבו' ועוד. ולפי"ז צ"ל שהדרשה אינה ממשמעות נצבת עמכה כפרש"י אלא מרמז אות ה ד'עמכה' או מ'זה' כמוש"כ התוס' והרא"ש].

ב. כתבו הגאונים שאם קורא קריאת שמע וברכותיה וכדומה – מותר (וכן סתמו הפוסקים, 'שזה משמש את רבו מעומד וזה משמש את רבו מיושב'). והמאירי כתב שהמנהג להרחיק אף בזה, אך לא מלאחריו. ויש סוברים שהוא הדין כשיושב ולומד מותר. ויש חולקים. וטוב להחמיר שלא בשעת הדחק, אך לאחריו יש להקל (עפ"י משנ"ב).

רב יהודה היה מציין עצמו (- מתקשט בבגדיו) ואחר כך מתפלל. (השתחוה לה' בהדרת קדש).

ד. אל יפטר אדם מחברו לא מתוך שיחה, שחוק, קלות ראש, דברים בטלים אלא אלא מתוך דבר הלכה [ויש גרסה נוספת: מתוך שמחה של מצוה] שמתוך כך זוכרהו. [והביאו דוגמא מחכמים שנפטרו זה מזה מתוך דברי אגדה (וגם זה בכלל שם 'הלכה' לפעמים. ע' דרכי משה למהר"צ חיות)].

אמר רבי יהודה: כך היה מנהגו של רבי עקיבא, כשהיה מתפלל עם הצבור היה מקצר ועולה מפני טורח צבור, וכשהיה מתפלל בינו לבין עצמו, אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת, וכל כך למה – מפני כריעות והשתחויות.

יש מפרשים שהיה זה בתוך תפלתו ממש, כמשמעות הלשון. ויש אומרים בתחנונים שלאחר התפלה אבל באמצע אין לעקור רגליו לצורך השתחויה. וכן הכרעת הפוסקים (רשב"א; שו"ת הריב"ש שלב; או"ח קד, ב).

הרואה בחברו דבר שאינו הגון – צריך להוכיחו (ויאמר אליה עד מתי תשתכרין).
אעפ"י שאין בדבר איסור תורה – חייב להוכיחו (תוס'). ונראה שאפילו דבר שאינו אסור ממש באיסור דרבנן אלא שאינו הגון – צריך להוכיחו. ודבר האסור מדרבנן – לשיטת הרמב"ם שיש בו לאו ד'לא תסור', נראה שחייב להוכיחו מן התורה (עפ"י הגר"נ גולדברג שליט"א).

הנחשד בדבר שאין בו – צריך להודיע לחושדו לנקות עצמו שאין בו אותו דבר מגונה (ויין ושכר לא שתיתי).
החושד את חברו בדבר שאין בו – צריך לפייסו (ויען עלי ויאמר לכי לשלום), ולא עוד אלא שצריך לברכו (ואלקי ישראל יתן את שלתך).

דף לב

נז. א. כיצד נדרשו בסוגיא המקראות השייכים למעשי העגל והמרגלים?

ב. אלו הלכות ועניני תפלה מובאים בסוגיא?

ג. כהן שהרג את הנפש – מהו לישא כפיו?

א. ודי זהב. אמרו דבי ר' ינאי, כך אמר משה לפני הקב"ה: רבוננו של עולם, בשביל כסף וזהב שהשפעת להם לישראל עד שאמרו 'די', הוא גרם שעשו את העגל... אמר ר' שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מנין שחזר הקב"ה והודה לו למשה, שנאמר וכסף הרביתי לה וזהב עשו לבעל.